

Lenka Davis

„Koalícia ochotných“ a príznak neposlušnosti

Techniky propagandy v irackej kríze

“Coalition of the Willing“ and the Ghost of Insubordination

Propaganda Techniques in the Iraqi Crisis

ABSTRAKT:

Pred a počas invázie USA v Iraku boli v médiách s rôznou úspešnosťou používané techniky vojrovej propagandy. Nasledujúci text pomenúva ich pôvod, podobu a konzekvencie, ktoré so sebou priniesli.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: *vojna v Iraku – formovanie spravodajstva – propaganda – mediálny mainstream – terorizmus – demokracia*

Výskumy niekoľkých nezávislých agentúr v čase invázie Spojených štátov amerických do Iraku ukázali, že väčšina americkej verejnosti, ktorá denne sledovala mainstreamovú televíziu, nevedela správne odpovedať na základné otázky týkajúce sa príčin tejto vojny. Recipienti nočných komediálnych relácií Daily Show a Colbert Report, ktoré sprostredkujú politické dianie väčšinou len v metaforách a náznakoch, dosiahli v dotazníkoch vyšší počet bodov, ako tí, ktorí sledovali denné spravodajstvo.¹ Toto je len jeden z ukazovateľov politickej negramotnosti, ku ktorej sa dopracovali užívatelia americkej mediálnej „hojnosti“. Núka sa otázka: ako k takýmto javom môže dochádzať v demokratickom štátnom usporiadaní?

Vojna na dvoch frontoch

„Jedno je isté,“ vyjadril sa viceprezident Dick Cheney rok po invázii Iraku. „koaličné sily nemôžu byť na bojisku porazené. Táto snaha by mohla zlyhať, len ak by boli ľudia

---

¹ *Public Knowledge of Current Affairs Little Changed by News and Information Revolutions.* [online]. 2007. [cit: 2010-04-20]. Dostupné z: <http://people-press.org/report/319/public-knowledge-of-current-affairs-little-changed-by-news-and-information-revolutions>

*presvedčení, že prípad je stratený, alebo, že nie je hoden svojich obetí, alebo ak tí, ktorí určujú pokrok v Iraku v porovnaní s lepším svetom, presvedčia ostatných, aby sa vzdali.*²

Kľúčovou armádou počas vojny v Iraku neboli vojaci, ale médiá. Ich moc amplifikovať a rekapitulovať bola potenciálom presvedčiť verejnosť o potrebe a nevyhnutnosti vojny v Iraku a získať jej podporu. Vláda Spojených štátov amerických tak nevedla vojnu len na území Iraku, ale aj na pomyselnom fronte verejnej mienky. Na jeseň roku 2002, pri mobilizácii do vojny, mala vláda len malú podporu svojich občanov. Čiastočný dohľad nad občanmi si zabezpečila vytvorením propagandistickej kampane takzvanej koalície ochotných (*coalition of the willing*; tento termín vznikol o dekádu skôr a vždy sa spájal so skupinovou ochotnou vojensky zasahovať na cudzích územiach). Do koalície ochotných sa okrem USA zaradila aj Veľká Británia. Britská vláda síce vyslovila podporu Spojeným štátom, ale verejná mienka vo vnútri kráľovstva bola rozdelená: s vojnou súhlasilo približne 50 percent občanov, opozíciu vyjadrilo zvyšných 50 percent. Mimo koalície ochotných však vlády prejavovali iné názory: v Nemecku a vo Francúzsku vojnu USA s Irakom vlády zamietli podporiť pod tlakom väčšiny svojich občanov. Nemecko a Francúzsko si za toto rozhodnutie vyslúžili „*trpké odsúdenie Washingtonom a mnohými komentátormi. Donald Rumsfeld [minister obrany USA] sa zmienil o týchto problémových národoch ako o starej Európe, ktorá nemá žiadny význam pre ich neochotu nadbiehať Washingtonskej línii.*“

A tak bola Európa rozdelená na dva pomyselné bloky: stará, skostnatená pacifistická Európa reprezentovaná Nemeckom a Francúzskom a nová Európa, ktorej vlády pochopili mimoriadny význam nastávajúceho útoku. Do novej Európy sa zaradili vlády východnej, postsocialistickej Európy čakajúcej na prijatie do Európskej únie a krajiny ako Dánsko, Holandsko, Taliansko, Portugalsko, či Španielsko.

Výsledky výskumov od Gallup International a miestnych európskych zdrojov však ukázali, že v žiadnej krajine (starej alebo novej Európy) nestúpila občianska podpora vojny nad 11 percent. Podpora vojny, ktorú by odobrilo OSN sa pohybovala medzi 13 (v Španielsku) a 51 percentami (v Nórsku).³

Nová Európa, ktorej vlády vojnu v rámci svojej ostentatívnej progresívnosti odobrili, mala byť odlišená od zaostalosti krajín, akými boli Nemecko a Francúzsko. V skutočnosti však občania novej Európy vyvíjali ešte silnejšiu opozíciu proti vojne Spojených štátov a ich spojencov s Irakom, a to najmä v Španielsku a Taliansku, ktoré Washington vyzdvihol ako

---

² Lobe, Jim. *Saddam/Al Qaeda Link: Bush Team Tries to Brazen It Out*. [online] 2004. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/headlines04/0619-04.htm>

³ Chomsky, Noam. 2003. *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan Books, s. 131

príklad novej Európy par excellence. V krajinách bývalého Socialistického bloku sa podpora vojny pohybovala medzi štyrmi (Macedónsko) a jedenástimi (Rumunsko) percentami.⁴

V čom teda spočíval rozdiel medzi dvoma blokmi rozdelenej Európy? Z daných faktov by sme mohli usúdiť, že rozdiel v postojoch ich občanov bol minimálny. Spočíval teda výlučne postoji vládnych zástupcov občanov. Kým v starej Európe vlády na vzor demokratického systému zaujali stanovisko väčšiny, v novej Európe sa vlády odhodlali poprieť dôležitosť verejnej mienky a vyklčovať cestu pre úmysly USA. Noam Chomsky na margo tohto rozdelenia poznamenal: „*Silné vlády nedbajú na svojich obyvateľov a prijímajú rolu, ktorú im stanovil svetovládca; slabé vlády podľahnú vôli 95 percent svojich občanov.*“⁵

Slabé vlády boli v antike považované za istý systém štátneho zriadenia, v ktorom rozhodovala mienka väčšiny občanov. Táto idea tvorila podstatu demokracie. Čo by však v takom prípade znamenala koncepcia *silnej vlády*? Jedno je isté: v takýchto podmienkach si médium môže vybrať, čo obetuje: objektivitu alebo existenciu.

Príčina tejto designácie je jednoznačná: cez demonizáciu opozičných strán sa vyvoláva ilúzia o superiorite vlastných zámerov. A ak nie je možná demonizácia, v takom prípade treba uplatniť ignorovanie. Všetkých, ktorí nesúhlasia, treba zneviditeľniť, zobrať im hlas alebo aspoň jeho relevantnosť. *Milujte ju, alebo ju opustite*, cyklicky zaznievalo na margo Ameriky na televíznej stanici Fox. V čase, keď Washington odkázal Organizácii spojených národov, že ak podporí jeho vojnové zámery, stane sa relevantnou, a ak ich nepodporí, efektivita jej dohovorov sa bude rovnať efektívite debatného spolku,⁶ demonštroval použitie tejto taktiky.

Akú rolu hrajú v tejto koncepcii médiá ako distribútori informácií? Ak vláda vie mainstreamové médiá vhodným spôsobom presvedčiť, aby amplifikovali jej rétoriku, môže rátať s tým, že jej odkaz sa dostane k väčšine adresátov. Bez ich podpory by bol vstup do vojny zbytočne namáhavý. Skrytým problémom tohto mechanizmu je, že takto efektívne možno operovať len na fronte verejnej mienky vlastnej krajiny. Pri rovnakej stratégii vstupujú v zahraničí do hry aj iné faktory, ktoré vláda nedokáže celkom presne predvídať. A tak nie je prekvapivé, že práve v zahraničí našiel washingtonský plán najväčšiu opozíciu. Snaha o kontrolu verejnej mienky vo svete bola dokonca kontraproduktívna: Niekoľko mesiacov pred inváziou výskumy ukazovali, že strach zo Spojených štátov a nedôvera v politické

---

⁴ Chomsky, Noam. 2003. *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan Books, s. 132

⁵ Chomsky, Noam. 2003. *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan Books, s. 136

⁶ Chomsky, Noam. *Preventive War 'the Supreme Crime'*. [online]. 2003. [cit:20010-04-05]. Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/20030811.htm>

vedenie sa pozoruhodne zvýšili.⁷ Navyše „Medzinárodný prieskum Gallupovho ústavu verejnej mienky, ktorý si v USA sotva všimli, nezískal prakticky žiadnu podporu washingtonských plánov vojny v Iraku, ktorú by uskutočnila »Amerika spoločne so svojimi spojencami«: v skutočnosti išlo len o »koalíciu« Spojených štátov a Spojeného kráľovstva.“⁸

Washington sa však rozhodol sám za seba: „Spojené štáty majú zvrchované právo podniknúť vojenskú aktivitu, informoval umiernený vládny predstaviteľ Colin Powell Svetové ekonomické fórum, ktoré tiež aktívne oponovalo washingtonským vojnovým plánom a ďalej pokračoval: „Ak máme na niečo vyhranený názor, budeme udávať smer, aj keď nás nikto nebude nasledovať.“⁹

Pokrivené proporčné zrkadlo

Agentúra FAIR uskutočnila trojtýždňový výskum amerických televíznych médií počínajúc dňom po bombardovaní Iraku (19. 3. 2003). Počas tohto výskumu preverila dokopy 1617 zdrojov, ktoré sa na obrazovke vo večerných správach šiestich televíznych sietí objavili v súvislosti s vojnou v Iraku. Išlo o Dnešné správy zo sveta na ABC (*ABC World News Tonight*), Večerné správy na CBS (*CBS Evening News*), Nočné správy na NBC (*NBC Nightly News*), Správy Wolfa Blitzera na CNN (*CNN's Wolf Blitzer Reports*), Špeciálne správy s Britom Humom na Fox (*Fox's Special Report with Brit Hume*), a Hodina správ s Jimom Lehrerom na PBS (*PBS's NewsHour With Jim Lehrer*). Všetky spomínané stanice okrem štátnej PBS patria päťici najmocnejších mediálnych koncernov spomedzi takzvanej „veľkej šestky“, ktorá vlastní 90% amerického mediálneho trhu (General Electric, Disney, CBS, Viacom, TimeWarner, News Corp.).

Zistenia Fair boli alarmujúce: celkovo podporili vojnu takmer dve tretiny (64%) skúmaných zdrojov (väčšinou šlo o hostí v správach), pričom hostia z USA prejavili súhlas s vojnou ešte výraznejšie (71%)¹⁰. Krajiny starej Európy, ktorej štátni predstavitelia vyjadrili

---

⁷ Chomsky, Noam. *Preventive War 'the Supreme Crime'*. [online]. 2003. [cit:20010-04-05]. Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/20030811.htm>

⁸ Chomsky, Noam. *Preventive War 'the Supreme Crime'*. [online]. 2003. [cit:20010-04-05]. Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/20030811.htm>

⁹ Chomsky, Noam. *Preventive War 'the Supreme Crime'*. [online]. 2003. [cit:20010-04-05]. Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/20030811.htm>

¹⁰ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

najsilnejšiu opozíciu voči vojne (Nemecko, Francúzsko a Rusko) sa v správach takmer vôbec neobjavili: tvorili o čosi menej, než 1% zdrojov.¹¹

Celkovo sa počet zdrojov oponujúcich vojne pohyboval na úrovni 10%, pričom len 3% amerických zdrojov vyjadrili nesúhlas s vojnou.¹² Súčasní alebo bývalí funkcionári tvorili 68% amerických zdrojov.¹³ Armádne zdroje tvorili takmer polovicu amerických zdrojov vo večerných správach. Ako je možné, že situácia bola taká nevyvážená? Podľa Rendalla a Broughellovej to súviselo s tým, že médiá uprednostnili tie žurnalistické materiály, ktoré buď pochádzali od novinárov oficiálne zaradených do vojenských jednotiek, alebo pochádzali z armádných tlačoviek, ktoré následne analyzovali bývalí armádni dôstojníci.¹⁴

Títo analytici zastávali vrcholne ideologické stanovisko a ich analýzy sa až príliš často zvrhli do otvoreného povzbudzovania útokov. Wesley Clark, jeden z nich, sa počas večerných správ na CNN vyjadril: „*Myslím si, že vojaci, velitelia, a vôbec všetci ľudia tam vykonali absolútne skvostnú prácu, senzačnú prácu. A myslím si, že výsledky hovoria samy za seba.*“¹⁵ Wesley Clark nemohol dva týždne po americkej invázii Iraku hovoriť o nijakých výsledkoch – aj takmer o desaťrocie neskôr je výsledok neistý a všetky ostatné aspekty invázie môžeme hodnotiť snáď len pod pojmom „konzekvencia“. Napriek tomu dodnes panuje v médiách snaha o zachovanie pozitívneho obrazu konfliktu. Glenn Greenwald píše, že snaha zobrazit' inváziu v Iraku ako správnu vec je motivovaná nielen túžbou očistiť zodpovedných, ale tiež poskytnúť priestor na to, aby sa podobné vojny mohli udiať aj v budúcnosti. „*Keďže sa teraz [vojna] prezentuje ako niečo, čo fungovalo a prinieslo skvelé výsledky, nevyhnutne to zjednoduší odôvodňovanie budúcich vojen [...]. Nakoniec, ak sú napadnutie a invázia moslimských krajín, ktoré nemáme radi, s cieľom zmeniť ich vládu, správne, prečo by sme to nemali robiť aj naďalej?*“¹⁶

Agentúra FAIR ďalej vo svojich výskumoch zistila, že len štyri z 840-tich amerických zdrojov z oficiálnych kruhov¹⁷ prejavilo nesúhlas z vojnou.¹⁸ Ide o menej než pol percenta.

---

¹¹ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹² Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹³ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹⁴ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹⁵ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹⁶ Greenwald, Glenn. *Official Dogma: Iraq War a Success. American Elites Abandon Their Faux Regret Over Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/view/2010/03/10-9>

¹⁷ Súčasní alebo bývalí vládni alebo armádni dôstojníci

Protivojnové hlasy spomedzi všetkých zdrojov tvorili približne 3%.¹⁹ Rozloženie verejnej mienky v Spojených štátoch však tomuto pomeru nezodpovedalo. Z pôvodnej prevahy pacifistických názorov sa v čase invázie v Iraku síce podarilo Washingtonu a mediálnemu mainstreamu odstrániť značnú časť: len 27%²⁰ opýtaných nesúhlasilo s inváziou (čo bol prakticky desaťnásobok zastúpenia v médiách), no v priebehu niekoľkých mesiacov sa pomer vyrovnal a neskôr počet protivojnových hlasov prevýšil počet tých, ktorí vojnu podporovali. Čas invázie bol kľúčový pre formovanie názorov. Územie Spojených štátov zaplavovali masové protivojnové demonštrácie (napríklad demonštrácia v New Yorku vo februári 2003 zaplavila celý ostrov Manhattan, zastavila na ňom cestnú aj akúkoľvek inú premávku a z fotografie z lietadla sa dalo určiť, že počet demonštrantov prekročoval jeden milión). Médiá, ktoré mali nastaviť zrkadlo vtedajšiemu stavu vo svojej roli informátora zlyhali: väčšinu demonštrácií buď ignorovali, alebo marginalizovali.

Ďalšie zistenia výskumu agentúry FAIR poukazujú na skutočnosť, že protivojnové hlasy nemali len neprimerane malé zastúpenie v počte zdrojov; kvalitatívna analýza ukázala, že ani jeden predstaviteľ protivojnového stanoviska neabsolvoval štúdiové publicistické interview. Takmer všetci respondenti, ktorí prezentovali pacifistické stanovisko, zazneli v zostrihaných šotoch, kde nemohli vysloviť viac, než jedinú vetu.²¹ Navyše sa televízie vyhýbali označeniu týchto respondentov menom: pokým menom označili celkovo 80% zdrojov, až 42% protivojnových zdrojov neoznačili vôbec, alebo označili vágnou nálepkou „demonštrant“ alebo „protivojnový aktivista“.²² Protivojnové authority reprezentoval spomedzi 1617-tich zdrojov len jediný muž – Leslie Cagan z organizácie United for Peace and Justice (Zjednotení za mier a spravodlivosť), organizátor protivojnových pochodov. V správach na CNN zaznela jediná veta, ktorú povedal pri pouličnom rozhovore.²³

Analýza agentúry FAIR nesie mimoriadny odkaz: na proporciách záleží. Kým sa javy nezačnú vyjadrovať proporčne, môžu vyvolať zdanie o ich vyváženosti. Námieta, že priestor

---

¹⁸ Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

¹⁹ Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

²⁰ Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

²¹ Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

²² Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

²³ Porov. Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

dostali obe strany konfliktu, sa vytráca. Mediálny mainstream naznačil, v koho prospech naklonil svoje váhy.

Aj novinári sa majú v armáde registrovať

Na sklonku invázie je potrebný inovatívny marketing. A tak tesne pred inváziou predstavilo vojenské PR nový produkt: žurnalisti, ktorí chceli získať prístup k informáciám na bojisku, sa mali zaregistrovať a včleniť do vojenskej jednotky. Tento „návrh“ prijalo približne sedemsto novinárov, ktorí boli pri jednotkách v momente invázie. V ich materiáloch sa objavovali podmanivé vizuály z prvých línií.²⁴

Puto medzi novinármi a armádou malo aj znepokojujúce následky. Armáda dostala výmenou za pôsobivé zábery právo regulovať to, čo uvidí vojnové publikum. Anup Shah píše, že *„Včlenení žurnalisti urobili do istej miery nevedome (niekedy aj vedome) rozhodnutie, že vo svojom spravodajstve budú neobjektívni v prospech koalíčných armádnych jednotiek. Ak by včlenení žurnalisti prinášali nepriaznivé správy o koalíčných silách, ktoré sprevádzali, nedosiahli by žiadnu spoluprácu.“*²⁵

Norman Solomon uvádza príklad reportéra CNN, ktorý v plurále „my“ prestal rozlišovať rozdiel medzi svojou stanicou a vojenskou jednotkou:

„Som so siedmou kavalériou USA pozdĺž Kuvajtskej hranice,“ hlásil včlenený reportér Walter Rogers: *„Sme v tom, čo armáda nazýva útočná pozícia. Ešte sme neprekročili Irackú hranicu. Keď tak urobíme, dáme vám vedieť...“*²⁶

Rozhodnutie o vynútenej neobjektívnosti má aj ďalšie následky. Tie mapuje aj dokument *Vír vojny: Korešpondent (War Spin: Correspondent)*. Producenti si všimli, že včlenení žurnalisti dovolili armáde, aby maximalizovala vytváranie predstáv o vojne a takmer neprenikli do podstatných problémov vojny.²⁷

Ďalšie zo zistení dokumentu sa týkalo Hlavného veliteľstva, kde sa konali vojenské tlačové brífingy. Hlavné veliteľstvo sa stalo centrom určovania a filtrovania tém, o ktorých sa mohlo diskutovať, a reguloval sa aj spôsob, akým sa mohlo o nich písať, eufemizovali sa

---

²⁴ Solomon, Norman. *The Military-Industrial-Media Complex*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=2627>

²⁵ Shah, Anup. *War, Propaganda and the Media*. [online]. 2005. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/157/war-propaganda-and-the-media#ElementsofPropaganda>

²⁶ Porov. Solomon, Norman. *The Military-Industrial-Media Complex*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=2627>

²⁷ Porov. Shah, Anup. *War, Propaganda and the Media*. [online]. 2005. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/157/war-propaganda-and-the-media#ElementsofPropaganda>

neúspechy a hyperbolizovali sa úspechy armády, povzbudzovalo sa k zavádzaniu, dokonca sa novinárom podsúvali priame lži.²⁸

Vojnoví žurnalisti urobili pochopiteľné existenčné rozhodnutie. Výmenou za informácie a ochranu obetovali neustrannosť. Tam, kde nezasiahla otvorená cenzúra (pretože otvorená cenzúra sa prezentuje ako výsostný prejav represívnych alebo totalitárnych režimov), uplatnila sa autocenzúra. Ako mám postupovať, aby som nevrhol zlé svetlo na svojho „dodávateľa“? Ako mám postupovať, aby môj materiál mohlo moje médium publikovať? Akú tému si mám vybrať, aby ju médium označilo za hodnú publikovania? Všetky tieto faktory ovplyvnia tvarovanie spravodajského materiálu bez toho, aby sa od novinárov čokoľvek explicitne vyžadovalo.

Bolo by isto celkom výstižné, keby vojnová žurnalistika využila nomenklatúru *vojenský marketing*, či *vojenské PR*. V žurnalistike sú hranice novinárskych žánrov jednoznačne dané. Tam, kde sa začína záujem tretej strany, ide o inzerciu. Tam, kde sa inzercia označuje ako novinársky materiál, ide o konflikt záujmov.

Televízna vojna nemá obeť

Správy striedajú akčné thrillery. Všetci vedia, že ide len o inscenáciu, krv je iba hnedastý roztok a kolabujúci dom je padajúca kulisa. Fikcia rozostčuje vnímanie reality. Nie je prekvapením, že bombardovanie Bagdadu sa potom v správach prirovnáva k ohňostroju, vojenská intervencia, pri ktorej zahynie 50 000 civilistov, sa propaguje ako úspech, v ktorom sa armádne jednotky zbavili teroristov, záber úsmevu pilota vo vojenskej stíhačke, vztýčený palec. V Irackej vojne neumierajú Iráčania, presvedča nás mediálny mainstream. Šéf centrálného veliteľstva USA, generál Thomas Franks sa necháva počuť, že „[...] *nerátame počet tieľ*“.²⁹ Donald Rumsfeld ho neskôr upresňuje, keď hovorí, že „[...] *nerátame počet cudzích mŕtvych*“³⁰ a Pentagon už len dodáva: „*Zaznamenávame len straty amerických civilistov a armády*“.³¹ Oficiálne počítanie irackých mŕtvych na irackej strane sa skončilo takmer okamžite po invázii: Ministerstvo zdravotníctva v Iraku totiž už v decembri 2003

---

²⁸ Porov. Shah, Anup. *War, Propaganda and the Media*. [online]. 2005. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/157/war-propaganda-and-the-media#ElementsofPropaganda>

²⁹ Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

³⁰ Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

³¹ Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

vydalo nariadenie (na príkaz dosadenej vlády a koalíciej provizórnej autority), aby sa štatistiky zastavili.

Napriek tomu existuje niekoľko iniciatív usilujúcich o ich obnovenie. Stránka Iraq Body Count ráta počty mŕtvych civilistov, ktorých smrť je jednoznačným dôsledkom invázie v Iraku a zároveň o nich informujú aspoň dve nezávislé tlačové agentúry. Keďže je pravdepodobné, že väčšina Irackých obetí vojny skončí v úplnej anonymite, štatistici z Iraq Body Count si uvedomujú, že zaznamenávajú len fragment aktuálneho stavu. Na krátky čas preletela médiami správa o *Lancet Report* – štúdiu, ktorá sa pokúsila o odhad reálneho počtu mŕtvych. Ako poznamenáva George Monbiot, išlo o najkomplexnejšiu štúdiu, ktorá bola dovtedy (2005) publikovaná. Počty mŕtvych, ktoré uvádzala, boli podľa neho veľmi pravdepodobné.³² Štúdia sa však previnila tretím najvyšším zaznamenaným počtom mŕtvych, a tak sa nevyhla útoku. „*Tlačí sa útokmi podarilo potopiť štúdiu,*“³³ píše Monbiot.

Na jednej strane tu máme vládne miesta, ktoré sa vyhýbajú vyčísleniu počtu Irackých obetí, na druhej strane médiá, ktoré odmietajú štúdie, ktoré sa o to pokúšajú, pretože počty mŕtvych, ktoré uvádzajú, sú príliš šokujúce. Ako sa na problematiku pozerá americký mediálny recipient? Periférne a neskôr celkom otvorene ním prenikne myšlienka, že na počte mŕtvych Iračanov jednoducho nezáleží. Prečo by však na počte mŕtvych Iračanov nemalo záležať? Prečo tak neochotne ráta Washington svojich mŕtvych a ešte neochotnejšie vidí rozširovanie správ o mŕtvych v Iraku? Smrť, nech už sa vyskytne na akejkol'vek strane barikády, predstavuje zlú marketingovú taktiku. Ak bola reklama vojnového produktu taká úspešná, že zasiahla okrem reklamného času aj vysielanie správ a publicistiky, nsmela ho pokaziť taká externalita ako nevôľa spojená s obrazom smrti. Dokonca vyše roka trvania Irackej vojny na základe akéhosi nepísaného konsenzu medzi Washingtonom a vojnovými žurnalistami, ktorí sa zaradili do armádných jednotiek, nebola publikovaná jediná fotografia mŕtveho amerického vojaka. Tento konsenzus porušili noviny Seattle Times 18. apríla 2004,³⁴ keď uverejnili fotografiu rakiev mŕtvych amerických vojakov. Fotografiu im poskytla Tami Silicio, civilná kontraktorka, ktorá pracovala na Blízkom východe. Tami Silicio si vyslúžila zavrnutie Washingtonu (a dokonca aj tvrdenie, že porušila zákaz, o ktorom dovtedy málokto občan vedel; Washington takto vlastne udal sám seba), na druhej strane však fotky vyvolali nebývalú verejnú diskusiu a médiá začali postupne uvoľňovať nové fotografie

³² Porov. Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

³³ Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

³⁴ Porov. Mitchell, Greg. *Editorials Back Release of Soldier Coffin Photos*. [online]. 2006. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/headlines04/0426-08.htm>

amerických vojenských rakiev. Vo vojne zomierajú ľudia. Je možné, že táto informácia zasiahla vedomie recipienta až v momente, keď bol konfrontovaný s nepopierateľným dôkazom – odtlačkom reality (ako fotografiu nazýva Roland Barthes)? Číselná štatistika niekedy takéto prebudenie nemusí poskytnúť. Prirodzený ľudský inštinkt našepkáva, že vojna je niekedy nevyhnutná, väčšinou však iba zlo. Propaganda ho zahalí do úspechov armády, akoby nešlo o viac, než o futbalový zápas. A skutočne, vojnový marketing je aj marketingom zábavy: podľa nomenklatúrneho vzoru *infotainmentu* zo 70-tych rokov sa v praxi začal používať termín *militainment*. Termín sa začal používať najskôr na označenie zábavných programov (aj mimo médií), ktoré oslavovali armádu, postupne však došlo k významovému posunu a dnes už slovo *militainment* značí stieranie rozdielov medzi zábavou a vojnou. Vojna sa preniesla do zábavných programov, filmu aj kultúry videohier. A tak pre mnohých recipientov neznamena viac, než len nával adrenalínu. Smrť na obrazovke postupne získava konotáciu fikcie. Aj „fikcia“ však môže pri istých príležitostiach vystúpiť z vlastného tieňa: neodvratný dôkaz o dôsledku rozhodnutia o vojenskom útoku (smrti) prebudí na moment každého recipienta. Ibaže ten je zakliesnený vo zvyku znova a znova sa vracieť k tým istým zdrojom informácií, ktoré ho nakoniec môžu presvedčiť, že to, čo sa deje, môže byť aj žiaduce. Príkladom je prax označovania mŕtvych Iráčanov nálepkou „terorista“, či „rebel“:

„Keď Pentagon oznámi, že práve zabil 50, 70 alebo 100 rebelantov, nevieme zistiť, kto boli títo ľudia. Každý z nich, ktorého roztrhala na kusy, sa stane teroristom,“³⁵ píše George Monbiot. Inými slovami, na ich smrti záleží len preto, lebo sme ich ako zosobnenie nepriateľa eliminovali, a slúži to ku cti našej armády. Aj takto možno bagatelizovať rozsah vojnových zločinov.

Ako zomierajú Iráčania

Dokument, ktorý odvysielala talianska stanica RAI pod názvom *Fallúdža: Utajený masaker* oboznamoval divákov s udalosťami spojenými s okupáciou a bombardovaním mesta Fallúdža v roku 2004. „Neexistuje priamy dôkaz, že proti civilistom použili biely fosfor,“³⁶ oznamuje dokument a pokračuje v dokazovaní, že telá mŕtvych civilistov boli zdeformované a zničené ohňom a výbuchmi. Dôkazy použitia bieleho fosforu (zakázanej, toxickkej munície) však existujú a pochádzajú priamo od tých, ktorí ho nasadili. Americkí pechotní dôstojníci sa

³⁵ Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>

³⁶ Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

priznali, že biely fosfor použili, aby vyplašili povstalcov. Ich svedectvo podporil hovorca Pentagonu v rozhovore pre BBC, keď povedal: „*Biely fosfor bol použitý ako zápalná zbraň proti nepriateľským bojovníkom.*“³⁷ Ďalej dodal, že biely fosfor nie je chemická zbraň, nie je ilegálny ani mimo zákona.³⁸ Recipienti BBC sa tiež dozvedeli, že biely fosfor je „[...] *efektívna a všestranná munícia*“³⁹ Toto popieranie evidentného zločinu prebrali takmer všetky mainstreamové médiá.⁴⁰ Vojenské právo však vylučuje všetky pochybnosti: použitie bieleho fosforu ako zbrane je nelegálne. V takzvanej *Vojnovej knihe* (Battle Book), ktorú vydala Vysoká škola amerického veliteľského a generálneho štábu vo Fort Leavenworth v Kansase, sa nachádza ustanovenie, ktoré znie: „*Použitie bieleho fosforu na ľudské ciele je proti zákonu boja na poli.*“⁴¹ Ale aj proti takémuto tvrdeniu možno vzniesť námietku. Mienkotvorný denník Times totiž trval na tom, že zakázané použitie bieleho fosforu sa vzťahuje len na civilné ciele, nie na armádu.⁴² V Dohode o chemických zbraniach sa však obeť útoku nešpecifikuje.⁴³ Použitie bieleho fosforu je zakázané – a je jedno, či ho armáda použije na civilné alebo na vojenské objekty.

Pred útokmi na iracké mesto Fallúdža ostalo v meste zhruba 50 000 civilistov.⁴⁴ Aj keď americká armáda nariadila civilistom, aby opustili mesto, námorná pechota zabránila, aby mesto opustili bojaschopní muži (aj z radov civilistov). Ostali aj ženy a deti. Armáda potom zaútočila na všetkých, stierajúc rozdiel medzi vojakmi a civilistami. Ani táto skutočnosť sa však v médiách neprezentovala ako realita: armádny časopis Marine Corps Gazette sa v jednom zo svojich článkov vyjadril, že „*neprítomnosť civilistov znamenala, že námorná pechota mohla použiť explozívne zbrane pred vstupom do domov, z ktoré už neboli viac domovmi, ale len krabičkami.*“⁴⁵ Ďalší z článkov tohto periodika zavádza aj vtedy, keď píše,

---

³⁷ Reynolds, Paul. *White phosphorus: weapon on the edge*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4442988.stm>

³⁸ Ilegalita bieleho fosforu totiž závisí od spôsobu jeho použitia, a teda ponecháva možno až príliš veľa priestoru na interpretáciu. V tomto prípade, ako sa neskôr dozvieme, išlo o ilegálne použitie.

³⁹ Reynolds, Paul. *White phosphorus: weapon on the edge*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné na internete: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4442988.stm>

⁴⁰ Porov. Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

⁴¹ Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

⁴² Charter, David. *'Chemical' rounds used against rebel fighters*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article590773.ece>

⁴³ Porov. Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

⁴⁴ Porov. *War Crimes Committed by the United States in Iraq and Mechanisms for Accountability*. [online]. 2006. [cit:2010-03-22] Dostupné z: http://www.consumersforpeace.org/pdf/war_crimes_iraq_101006.pdf

⁴⁵ Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

že „v meste bolo menej, než 500 civilistov. [...] Hrdinstvo [námornej pechoty] bude predmetom mnohých článkov a kníh. Skutočný kľúč k tomuto taktickému víťazstvu spočíval v duchu bojovníkov, ktorí statočne bojovali v tejto bitke. Zaslúžia si plné uznanie za oslobodenie Fallúdze.“⁴⁶

Dvojitý štandard

V septembri 2005 odvysielala televízna stanica PBS program, v ktorom vyšetruvala okolnosti, ktoré umožnili prezidentovi Georgeovi Bushovi mladšiemu vyhnúť sa vojenskej službe vo Vietname. Republikánska strana okamžite obvinila PBS z falšovania záznamov. Nasledovalo vyšetovanie relácie, o prácu prišla jej producentka a traja riadiaci pracovníci CBS.⁴⁷ Producentka relácie o Georgovi Bushovi bola podľa Georgea Monbiota zhodou okolností najvýkonnejšou investigatívnou novinárkou stanice (zaslúžila sa napríklad o zverejnenie fotografií zo zajateckého tábora Abu Graib).⁴⁸

Na názorových nezhodách investigatívnej žurnalistky a republikánskej strany by vari nebolo nič zvláštne (rovnaká polarita vládne aj v časti slovenskej, či českej tlače). Zvláštne je, že po obvineniach z falšovania informácií prídu o prácu štyria novinári. Navyše išlo iba o obvinenia, republikánska strana nemohla predložiť dôkazy, keďže žiadne nemala. Ako by sa potom mali mediálni vlastníci vysporiadať s tou časťou svojich novinárov, ktorí šíрили dezinformácie o zbraniach hromadného ničenia, alebo o tom, že Saddám Husajn sa priamo podieľal na útokoch na Svetové obchodné centrum? Koľkí novinári prišli o prácu, keď sa ukázalo, že šíрили ideologické lži bez toho, aby si ich boli schopní alebo ochotní overiť? Koľkí prišli o prácu preto, lebo vedome šíрили dezinformácie? Odpoveď znie – ani jeden z nich.

Na vlastníctve záleží

Keď sa organizácia *Zjednotení za mier a spravodlivosť* (United for Peace and Justice) rozhodla v roku 2006 združiť s organizáciou *MediaChannel.org*, aby sa spoločne venovali otázkam mediálnej spoluúčasti na vojne v Iraku, vyvolalo to u mnohých (vrátane ministra

---

⁴⁶ Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

⁴⁷ Porov. Monbiot, George. *Media Fairyland*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/01/18/media-fairyland/>

⁴⁸ Porov. Monbiot, George. *Media Fairyland*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/01/18/media-fairyland/>

obranu Donalda Rumsfelda) pohoršenie. Donald Rumsfeld teda vyhlásil novú vojnu – *vojnu proti tlači*. Noviny Washington Post o tom priniesli správu:

„Minister obrany Donald Rumsfeld vyzval americkú armádu a iné vládne orgány, aby sa vyzbrojili na oveľa agresívnejšiu, rýchlejšiu a netradičnú informačnú kampaň na opozíciu správam extrémistických a teroristických skupín vo svetových médiách. Rumsfeld sa pustil do amerických médií, ktorých spravodajstvo obvinil z faktického zadržiavania nedávnych iniciatív vojenských informácií, ako napríklad platby za umiestnenie článkov v Irackých novinách.“⁴⁹

Tento útok si vyslúžili protiprúdové médiá za odhalenie vojenskej propagandy pod rúškom správ – a to nielen vo svojej vlastnej, ale i v „nepriateľskej“ krajine. Rumsfeldov útok bol len jednou z ukážok vládneho zaobchádzania so zdrojmi informácií. Predchádzal ju miliardový vládny program takzvaného *informačného boja*,⁵⁰ ktorý mal zabezpečiť pozitívne mediálne odozvy na inváziu v Iraku. *Zjednotení za mier a spravodlivosť* a *MediaChannel.org* zjavne nekonali v súlade s vládnyim plánom a ich spojenie predstavovalo zvýšenie rizika. Spolupráca takýchto spoločností je nežiaduca, zaznieva skrytá správa. Ako sa potom Rumsfeld pozeral na predvojnové rozhodnutie komisára FCC (Federálnej komunikačnej komisie) Michaela Powella deregulovať zákony o mediálnom vlastníctve? Michael Powell sa vyjadril jednoznačne: *„len veľké spoločnosti môžu prinášať správy z vojny, ako je tá v Iraku.“⁵¹*

Powellov výrok nesie ďalšie posolstvo: sú to tí najmocnejší oligopolizovaní vlastníci médií, s ktorými chceme spolupracovať. Spolupráca s malým množstvom vstupov a takmer stopercentným mediálnym krytím je výhodná. A pokiaľ mediálne reťazce dovoľia ropným, energetickým alebo zbrojárskym spoločnostiam, aby sponzorovali ich vysielanie, tým lepšie. Konflikt záujmov, keď mediálny reťazec vlastní podiely v zbrojárskom priemysle, je len náhodný.

Keď Pentagon v roku 2004 zverejnil zoznam najvýznamnejších vojenských kontraktorov za ostatný fiškálny rok, spoločnosť General Electric (najväčšia korporácia z mediálnej šestice) zaujala so svojimi kontraktmi vo výške 2,8 miliardy dolárov ôsmu

---

⁴⁹ Schechter, Danny. *Protests Planned Against Media War Coverage*. [online]. 2006. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0224-21.htm>

⁵⁰ Porov. Schechter, Danny. *Protests Planned Against Media War Coverage*. [online]. 2006. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0224-21.htm>

⁵¹ Schechter, Danny. *Protests Planned Against Media War Coverage*. [online]. 2006. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0224-21.htm>

priečku.⁵² Nejde o historicky unikátnu udalosť, situácia konfliktu tých istých krajín v podaní tých istých „priziem“ sa opakuje:

„V čase vojny v Perzskom zálive patrila stanica CBS spoločnosti Westinghouse a NBC patrila spoločnosti General Electric. Dvaja najväčší výrobcovia zbraní teda vlastnili dve z najdôležitejších informačných sietí. Westinghouse a General Electric vyrábali väčšinu zbrojárskych komponentov počas vojny. Nebolo teda žiadnym prekvapením, že väčšina vysielania na týchto staniciach vyzerala ako vojenská prehliadka.“⁵³

Ako vyzerá rozhlasové vysielanie, keď korporátny vlastník siete rozhlasových staníc spolupracuje s vládnu ideológiou? Rozhlasová sieť Clear Channel, ktorá vlastní najviac rozhlasových staníc v Spojených štátoch, zostavila v čase invázie odporúčaný zoznam piesní, ktoré by jej rádiá nemali vysielat'. Zakázané piesne sa previnili propagovaním pacifizmu a tým, že obsahovali protivojnové heslá. Clear Channel v tom čase začal tiež organizovať takzvané „Family Fests“ (rodinné festivaly), ktoré pod pláštikom kultúrneho programu, ohňostroja, kolotočov a bezplatného občerstvenia propagovali vojnu. V areáloch, kde sa konali festivaly, sa vždy našiel stan, kde Armáda Spojených štátov verbovala brancov a v kultúrnom programe zneli najskôr opatrne, potom nahlas nacionalistické a vojnové heslá. Aj keď bol Clear Channel jeden z usporiadateľov týchto festivalov, v živom vysielaní, kde na akcie pozýval, sa nepriznal, že akciu organizuje a vo vysielaní vytváral mylný dojem, akoby naozaj išlo len o rodinný festival.

Kritika

K objektivite patrí diskusia. Ak bude jedna strana prezentovať stav pozitívne, druhá strana by sa mala zaujať kritické stanovisko. Kritika vojny v Iraku sa našla aj v mediálnom mainstreame. V skutočnosti ich zo dňa na deň pribúdalo. Nešlo však o kritiku vojny, ktorá by si mohla vyslúžiť aj pomenovanie *opozícia vojny*. V roku 2006 sa v relácii *Teraz demokracia!* (*Democracy Now!*) na rádiu Pacifica Noam Chomsky vyjadril: „*Prakticky neexistuje kritika vojny v Iraku. [...] Povaha kritiky vojny v Iraku, ktorá je v doktrínálnom systéme, v médiách atď. dovolená, je tým druhom kritiky, ktorú ste počuli povedzme v nemeckom generálnom štábe po Stalingradskej bitke: takto to nefunguje, stojí nás to príliš mnoho, urobili sme chybu,*

---

⁵² Porov. Solomon, Norman. *The Military-Industrial-Media Complex*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=2627>

⁵³ Goodman, Amy – Goodman, David. *Why media ownership matters*. In: *Seattle Times*. [online]. 2005. [cit:2007-12-24]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/0403-25.htm>

chcelo by to nového generála; niečo na ten spôsob. Toto je v skutočnosti úroveň stredoškolských novín povzbudzujúcich miestny futbalový tím. Nepýtate sa: ‚Mali by vyhrať?‘ ale ‚Ako na tom sme?‘, ‚Urobili tréneri chybu?‘, ‚Mali by sme to skúsiť inak?‘ Tomu sa hovorí kritika. Viete, že sporná otázka nie je a k o by mali vyhrať, ale predovšetkým – čo tam robia?‘⁵⁴

Príklad takéhoto správania predstavuje analytik NBC a vyslúžilý generál Barry McCaffrey. V jednej zo svojich kritických analýz sa vyjadril, že hoci očakáva víťazstvo USA vo vojne, jednako sa obáva, či je pri očakávanej bitke o Bagdad (2003) využitých dost pozemných jednotiek. „*Nesmieme ísť na tú misiu,*“ vyhlásil, „*kým nebudeme pripravení rozhodne zaútočiť.*“⁵⁵

Kritika, o ktorej hovorí Noam Chomsky, nie je kritikou v pravom zmysle slova. Nesúhlasiť s vojnovou taktikou neznamena nesúhlasiť s vojnou ako takou. Chomsky tu vlastne implicitne načrtol aj charakteristickú črtu takzvanej objektivity médií. Ak sa na médiá pozeráme z hľadiska ekonómie, neunikne nám, že ich vlastnia mediálne korporácie. Korporácia je entita, ktorá sa riadi princípmi trhu: znižuje svoje náklady a zvyšuje maržu, maximalizuje zisk. Ak by mala korporátne etika ohroziť rentabilitu korporácie (a ak všeobecný zákon jej porušenie explicitne nedefinuje), korporácia dá prednosť rentabilite. A tak pri dileme či svojich sponzorov vystaviť (hoci aj oprávnenej) kritike, a tým aj stratiť ich priazeň, volí cestu, ktorá tento vzťah nenaruší. Keďže požiadavka spoločnosti (aj keď značne formalizovaná) je objektivita médií, popri kladnom hodnotení sporných otázok musí médium uviesť aj kritický pohľad na vec. A hoci médium výrazne obmedzilo spektrum prijateľných pohľadov na problematiku, v rámci tohto dovoleného spektra umožní živú diskusiu, ba aj kritiku. Na jednej strane bude problematiku (v tomto prípade vojnu) predostierať moderátor, o ktorom médium vie, že je zapáleným podporovateľom provojnového stanoviska. V diskusii sa ocitne aj predstaviteľ stredného prúdu, ktorý sa s ním síce nemusí názorovo stotožňovať, ale nenastolí kritické otázky týkajúce sa priamej podstaty konfliktu a nebude so zápalom bojovať proti inzerentom. Médium tak recipientom podsúva obraz objektívnej diskusie, no nie za cenu straty priazne svojho inzerenta. Pokiaľ by sa nejakým nedopatrením predstaviteľ opozičného stanoviska začal prejavovať ako aktivista, vezmú mu slovo. Toto je bežná prax na stanici FOX patriacej korporácii News Corp Ruperta Murdocha, kde sa moderátori už ani nesnažia viesť kultivovanú diskusiu. Ak sa s nimi hostia nezhodnú, vyzvú ich, aby *prestali*,

---

⁵⁴ Chomsky, Noam. 2008. *Intervence*. Praha: Knižní klub, s. 19-20

⁵⁵ Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>

zavreli hubu, prípadne požiadajú produkciu, aby im vypla mikrofón (Bill O'Reilly, Sean Hannity, Glenn Beck, etc.) V takom prípade slogan televízie FOX *My prinášame správy, vy sa rozhodujete*, získava špecifický konotatívny význam, a to: *my vám povieme, ako sa máte rozhodnúť*.

Následky: Mylné závery

Medzi januárom a septembrom 2003 vykonali agentúry PIPA (Program pre postoje k medzinárodnej politike) a Knowledge Networks (Vedomostné siete) sedem rôznych prieskumov verejnej mienky, ktoré sa týkali vojny v Iraku. Prvý výskum, ktorý sa uskutočňoval od júla do septembra, mal ozrejmiť, či si verejnosť myslí, že medzi Irakom a teroristickou organizáciou Al-Káida je nejaký vzťah. Až 51% respondentov prejavilo názor, že tento vzťah existuje: 22% z nich sa vyjadrilo, že Irak bol priamo zapojený do útokov z 11. Septembra 2001 a 35% opýtaných prejavilo názor, že Irak síce podporuje Al-Káidu, ale nezúčastnil sa priamo na útokoch z 11. Septembra. Ďalších 30% respondentov si myslí, že niektorí predstavitelia Al-Káidy navštívili Irak alebo boli v kontakte s Irackými funkcionármi. Iba 7% respondentov si myslelo, že medzi Irakom a Al Káidou neexistuje žiadne spojenie.⁵⁶

V ďalšom výskume sa PIPA a Knowledge networks pýtali na názor respondentov, aká je pravdepodobnosť, že Saddám Husajn bol zapletený do teroristických útokov z 11. septembra. 32% respondentov odpovedalo: je to veľmi pravdepodobné, 37% respondentov sa vyjadrilo: je to pravdepodobné, 12% tvrdilo: nie je to veľmi pravdepodobné a 3% respondentov to považovali za nepravdepodobné.⁵⁷ Záver, ktorý z dané odpovede ponúkajú: takmer 70% respondentov zakladá svoj názor na mylnej informácii.

Zbrane hromadného ničenia, ktoré sa v Iraku údajne mali nachádzať, mali odobriť americký útok na Irak. Ako to dopadne, keď vláda alebo médiá neposkytnú žiadne dôkazy (žiadne zbrane hromadného ničenia sa nenašli) a šíria len domnienky a želania? Až 22%⁵⁸ zástupcov verejnej mienky si myslí, že Irak tieto zbrane vlastní.

---

⁵⁶ Porov. Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

⁵⁷ Porov. Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

⁵⁸ Porov. Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

Výroba konsenzu

Američania si podľa výskumov *Centra pre bezúhonnú spoločnosť* (Center for Public Integrity) kvôli získaniu verejnej podpory pre vojnu v Iraku, tvrdí R. McChesney, museli vypočítať celkovo 935 lží. Pár stoviek z nich pochádzalo od prezidenta Georgea Busha a viceprezidenta Dicka Cheneyho. Lži „boli súčasťou riadenej kampane, ktorá účinne elektrizovala verejnú mienku a zároveň zavliekla krajinu pod falošnými zámienkami do vojny.“⁵⁹ McChesney tu otvorene hovorí o najväčšom z dôsledkov dezinformačnej kampane, ktorú mediálny mainstream tak ochotne pomáhal šíriť. Dezinformácia verejnosti nemá len etický rozmer zavádzania. Na základe získaných informácií respondenti formujú svoje názory a menia svoje správanie. Medzi tými, ktorí verili, že USA našli jasné dôkazy o spojení medzi Saddámom Husajnom a Al-Káidou, je až 67%⁶⁰ stúpencov myšlienky vojenskej invázie v Iraku. Argument (nech už bol akokoľvek neopodstatnený a nepravdivý) o zbraniach hromadného ničenia v Iraku -presvedčil 73%⁶¹ z tých, ktorí mu uverili, že vojna v Iraku je správna. Washington si vydobyl verejný konsenzus s vojnou cez presvedčenie o bezprostrednej hrozbe, ktorú mal Irak predstavovať. Pre porovnanie: len 23%⁶² z tých, ktorých Washington nepresvedčil, vojnu podporilo.

Závažný rozdiel medzi rozhodnutiami tých, ktorí boli informovaní správne a tých, ktorí boli dezinformovaní, poukazuje na to, že ak by 100% amerických občanov dostalo správne informácie (a ak je vzorka respondentov výskumu skutočne reprezentatívna), potom by vláda Spojených štátov získala na poli verejnej mienky vlastnej krajiny menej ako štvrtinovú podporu intervencie v Iraku. To by mohlo evokovať predstavu, že demokracia v Spojených štátoch sa zmenila na spiknutie proti vlastným občanom.

Propaganda, militarizácia a demokracia

Nespokojný občan si za normálnych okolností nezvolí politického zástupcu, ktorý ho sklamal. Voľby prezidenta (a tým aj celého washingtonského osadenstva) sa konali rok po invázii Iraku (2004). Vláda vtedy stavila na potrebu dokončiť načaté a aj na strach z ďalších

---

⁵⁹ McChesney, Robert, W. 2009. *Problém médií: Jak uvažovat o dnešních médiích*. Grimmus, s. 79

⁶⁰ Porov. Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

⁶¹ Porov. Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

⁶² Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

útokov na území Spojených štátov. „*Neprešli sme takúto dlhú cestu – cez tragédiu a trápenie a vojnu – aby sme teraz zaváhali a nechali prácu nedokončenú,*“ povedal prezident Bush vo svojom prejave o stave Únie krátko pred voľbami v roku 2004. „*Dvadsaťosem mesiacov prešlo od 11. septembra 2001 – vyše dva roky bez útokov na Americkej pôde – a je lákavé uveriť, že hrozba je za nami.*“⁶³

Inými slovami – nie je dôležité, že sme útokom na Svetové obchodné centrum a Pentagon nezabránili. Skutočnosť, že podobných útokov nebolo viac, môže byť prisúdená práci našej vládnej zostavy. Pokiaľ nám v ďalších voľbách nedáte svoj hlas, Amerika nebude v bezpečí. A sú to občania Spojených štátov, ktorí po rokoch sústavného zastrašovania a vládneho teroru prosia: „*zoberte nám opäť viac súkromia; precíznejšie monitorujte našu komunikáciu; zakážte ďalším z nás, aby lietali; prezentujte svoje rituály, aby ste vytvorili ilúziu sily; uväznite viac ľudí bez obvinení; uzurpujte si čoraz viac kontroly a moci, aby ste nás mohli ochrániť.*“⁶⁴

Niet pochybnosti o tom, že počas ostatného desaťročia bol strach hnacou politickou silou. Ibaže strach degraduje slobodné myslenie. George Gerbner, bývalý dekan Annenberskej školy komunikácie na univerzite v Pensylvánii nás pouča: „*Ustráchaní ľudia sú závislejší, ľahšie sa nimi manipuluje [...] sú menej odolní voči zdanlivo jednoduchým, silným, tvrdým opatreniam a nekompromisným postojom [...], môžu prijať, dokonca i uvítať represiu, ak so sebou prinesie prísľub oslobodenia od ich neistôt.*“⁶⁵

Hra so strachom priniesla Georgeovi Bushovi v prezidentských voľbách v roku 2004 víťazstvo. Nebol to pokus nanečisto. Podľa výskumov verejnej mienky o americkom prezidentovi, uskutočnených Gallupovým ústavom, sa jeho podpora markantne zvýšila v troch obdobiach: po útokoch z 11. septembra vzrástol počet jeho podporovateľov na takmer 90%.⁶⁶ Ďalšie maximum podpory nastalo v marci 2003, keď sa americká armáda vydala do útoku na Irak. Tu si George Bush vyslúžil 71%-nú podporu.⁶⁷ Posledné markantnejšie

---

⁶³ Prejav prezidenta Busha o stave Únie. 2004. [online prepis]. 2004. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aasou2004.htm>

⁶⁴ Greenwald, Glenn. *The Degrading Effects of Terrorism Fears*. [online]. 2010. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/view/2010/01/02>

⁶⁵ Scott, Gary, A. *Propaganda and the Fear Factor(y)*. [online]. 2006. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0323-32.htm>

⁶⁶ Údaje pochádzajú z grafu: Jones, Jeffrey, M. *Despite Recent Lows, Bush Approval Average Is Midrange*. [online]. 2009. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/113641/Despite-Recent-Lows-Bush-Approval-Average-Midrange.aspx>

⁶⁷ Porov. Jones, Jeffrey, M. *Despite Recent Lows, Bush Approval Average Is Midrange*. [online]. 2009. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/113641/Despite-Recent-Lows-Bush-Approval-Average-Midrange.aspx>

maximum, 63%⁶⁸, si prezident vyslúžil pri útokoch na Fallúdžu, kde americké jednotky údajne zneškodnili teroristických rebelantov. Bombardovanie Fallúdže sa zároveň časovo prelínalo s voľbami. Vojná proti terorizmu je aj vojnou za hlasy voličov.

Paradoxné je, že vojna proti terorizmu nebola schopná zbaviť sa „teroristickej hrozby“. Naopak, práve vďaka tejto stratégii terorizmus zažíva renesanciu. Vojná za presadenie demokracie bez ohľadu na inú kultúru usporiadania blízkovýchodných režimov (aj režimov iných krajín v dlhej histórii Spojených štátov) priniesla zvyšovanie násillia, úplný rozklad ekonomík a sociálneho sektoru napadnutej aj útočiacej krajiny. Neexistuje tu žiaden rozumný predpoklad menšieho zla alebo oprávneného útoku. Vojná proti terorizmu vyvolala teror.

Demokracia, v ktorej vláda získava preferencie pomocou strachu a vojenských intervencií, sa až nápadne podobá na demokraciu istej európskej republiky na sklonku druhej svetovej vojny. Noam Chomsky prirovnáva americkú demokraciu k Weimarskej republike. „Weimarská republika bola vrcholom západnej civilizácie a považovala sa za vzor demokracie.“ Ibaže k úpadku došlo pomerne rýchlo. V roku 1928 mali národní socialisti len 2% hlasov. O dva roky neskôr ich podporovali milióny. Milióny reagovali na apely o „veľkoleposti národa, jeho obrane proti hrozbám a vykonaní vôle večnej prozreteľnosti“,⁶⁹ povedal Chomsky, keď 8. Apríla 2010 pred tisícovým publikom v divadle Orpheum v Madisone vo Wisconsinu preberal univerzitnú cenu za celoživotný príspevok ku kritickej vede. Propaganda založená na hrozbe a vojenskom útoku má hlboké korene. Aj z toho dôvodu je pochopiteľné, že propaganda kulminuje najmä pred začiatkom a počas konfliktov.

Ak sa štátne zriadenie chce považovať aspoň za formálnu demokraciu, formovanie masovej mienky „musí“ byť prítomné, inak by mohla vládnuca elita a jej zámery pôsobiť nelegitímne. Propaganda znamená pre demokraciu to isté, čo násillie pre totalitu, vyjadril sa raz Chomsky. Takzvaná výroba súhlasu naznačuje podobnú tendenciu: tam, kde vláda nemôže ovládať myslenie občanov silou, môže ju ovplyvňovať propagandou.

Médiá nesú v sebe okrem potenciálu zneužitelnosti aj potenciál kontroly moci. Vzdali sme sa nároku na pôvodnú ideu demokracie, ktorá v sebe integruje vládu väčšiny a za svoj prejav nie je nikto (ani explicitne ani implicitne) potrestaný. Moderná alternatívna žurnalistika sa utieka k politickej satire, ktorá často povie recipientom viac, než večerné správy. Štátne zriadenie jej ešte stále veľkoryso umožňuje existovať na trhu, a to aj napriek jej profesionálnej

---

⁶⁸ Porov. Jones, Jeffrey, M. *Despite Recent Lows, Bush Approval Average Is Midrange*. [online]. 2009. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/113641/Despite-Recent-Lows-Bush-Approval-Average-Midrange.aspx>

⁶⁹ Rotschild, Matthew. *Chomsky Warns of Risk of Fascism in America*. [online]. 2010. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://readersupportednews.org/off-site-opinion-section/72-politics/1489-chomsky-warns-of-risk-of-fascism-in-america>

kritike, ktorá odhaľuje neduhy systému. Len kým bude systém, ktorý potrebuje zmenu, tolerovať iniciatívu, odkiaľ vychádza pohnútku na zmenu, budeme mať možnosť nezaoberať sa propagandou a skúmať realitu, v ktorej žijeme.

LITERATÚRA:

Charter, David. *'Chemical' rounds used against rebel fighters*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article590773.ece>

Chomsky, Noam. 2003. *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan Books.

Chomsky, Noam. 2008. *Intervence*. Praha: Knižní klub.

Chomsky, Noam. *Preventive War 'the Supreme Crime'*. [online]. 2003. [cit:2010-04-05]. Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/20030811.htm>

Goodman, Amy – Goodman, David. *Why media ownership matters*. In: *Seattle Times*. [online]. 2005. [cit:2007-12-24]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/0403-25.htm>

Greenwald, Glenn. *Official Dogma: Iraq War a Success. American Elites Abandon Their Faux Regret Over Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/view/2010/03/10-9>

Greenwald, Glenn. *The Degrading Effects of Terrorism Fears*. [online]. 2010. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/view/2010/01/02>

Jones, Jeffrey, M. *Despite Recent Lows, Bush Approval Average Is Midrange*. [online]. 2009. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.gallup.com/poll/113641/Despite-Recent-Lows-Bush-Approval-Average-Midrange.aspx>

Kull, Steven a kol. *Misperceptions, the Media and the Iraq War*. [online pdf]. 2003. [cit:2009-11-15]. Dostupné z: http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/oct03/IraqMedia_Oct03_rpt.pdf

Lobe, Jim. *Saddam/Al Qaeda Link: Bush Team Tries to Brazen It Out*. [online] 2004. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/headlines04/0619-04.htm>

McChesney, Robert, W. 2009. *Problém médií: Jak uvažovat o dnešních mediích*. Grimmus, s. 79

Mitchell, Greg. *Editorials Back Release of Soldier Coffin Photos*. [online]. 2006. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/headlines04/0426-08.htm>

Monbiot, George. *A War Crime Within a War Crime Within a War Crime*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/11/22/a-war-crime-within-a-war-crime-within-a-war-crime/>

- Monbiot, George. *Media Fairyland*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.monbiot.com/archives/2005/01/18/media-fairyland/>
- Monbiot, George. *The Media Are Minimizing US and British War Crimes in Iraq*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views05/1108-25.htm>
- Prejav prezidenta Busha o stave Únie*. 2004. [online prepis]. 2004. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aasou2004.htm>
- Public Knowledge of Current Affairs Little Changed by News and Information Revolutions*. [online]. 2007. [cit: 2010-04-20]. Dostupné z: <http://people-press.org/report/319/public-knowledge-of-current-affairs-little-changed-by-news-and-information-revolutions>
- Rendall, Steve – Broughel, Tara. *Amplifying Officials, Squelching Dissent*. [online]. 2003. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=1145>
- Reynolds, Paul. *White phosphorus: weapon on the edge*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4442988.stm>
- Rotschild, Matthew. *Chomsky Warns of Risk of Fascism in America*. [online]. 2010. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://readersupportednews.org/off-site-opinion-section/72-politics/1489-chomsky-warns-of-risk-of-fascism-in-america>
- Schechter, Danny. *Protests Planned Against Media War Coverage*. [online]. 2006. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0224-21.htm>
- Scott, Gary, A. *Propaganda and the Fear Factor(y)*. [online]. 2006. [cit:2010-04-18]. Dostupné z: <http://www.commondreams.org/views06/0323-32.htm>
- Shah, Anup. *War, Propaganda and the Media*. [online]. 2005. [cit: 2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.globalissues.org/article/157/war-propaganda-and-the-media#ElementsofPropaganda>
- Solomon, Norman. *The Military-Industrial-Media Complex*. [online]. 2005. [cit:2010-04-04]. Dostupné z: <http://www.fair.org/index.php?page=2627>
- War Crimes Committed by the United States in Iraq and Mechanisms for Accountability*. [online]. 2006. [cit:2010-03-22] Dostupné z: http://www.consumersforpeace.org/pdf/war_crimes_iraq_101006.pdf